

Caspar Cillekens

LIEVER GEEN BEELD VAN PETRUS REGOUT. BEDRIJFSJUBILEA VAN DE SPHINX

Abstract

Company anniversaries are excellent opportunities to renew the bond with the workforce and the wider world. They are also occasions for reflections about the company's past, unwelcome as they may be. In the 20th century, the management of the Maastricht ceramics company *De Sphinx* had great difficulty setting the stage for its anniversaries. With waves of redundancies etched in people's memory, the times did not seem ripe in the 1930s and 1980s for high-profile festivities. Interestingly, the initiative for celebrating the company's 125th anniversary in 1959 was not taken by the management, but by three company foremen. They felt that the Regout family could no longer disregard a celebration. In this article, I shall examine why the company management feared the resurgence of old controversies and was reluctant to celebrate anniversaries. Curiously, the population of Maastricht, often critical of *De Sphinx*, was also hostage to the past.

Bedrijfsjubilea zijn volgens historicus Jos Perry niet alleen een gelegenheid om de band met het personeel te versterken, maar bieden ook de mogelijkheid om de voortreffelijkheid van het bedrijf te benadrukken, zowel voor het eigen personeel als de buitenwereld. Zo organiseerden de vier zetels van Staatsmijnen in Limburg bij gelegenheid van het zilveren jubileum in 1927 ieder een eigen feest en jubileumoptocht. De praalwagens, die door de Limburgse mijnsteden en dorpen trokken, demonstreerden 'dat de Staatsmijnen zowel in technisch als in sociaal organisatorisch opzicht tot de avant-garde behoorden'.¹

Ook andere grote bedrijven, zoals Philips, gebruikten jubilea om de band met de bevolking te versterken. Bij gelegenheid van het 60-jarig bestaan in 1951 organiseerde het electronicabedrijf een meerdaags volksfeest in Eindhoven. Onderdelen van het feest waren onder meer de onthulling van een mede door de bevolking gefinancierd standbeeld van oprichter Anton Philips en de opening van een sprookjestuin waar bekende sprookjes zoals dat van de Schone Slaapster werden uitgebeeld voor de kinderen.

Het Maastrichtse aardewerkbedrijf *De Sphinx* begon medio jaren 1950 met de voorbereiding van zijn 125-jarig jubileum in 1959. Het initiatief voor de herdenking kwam niet, zoals misschien te verwachten was, van de leiding van de onderneming, maar vanuit het personeel. Vertegenwoordigers van de

¹ Jos Perry, *Jubeljaren. Bedrijfsjubilea weerspiegeld*, Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg, 1998-1999 (Maastricht 1999) 14.

arbeiders en beambten in het bedrijf vonden dat recht gedaan moest worden aan de grondlegger en speelden op het gemoed van de bedrijfsleiding in door eraan te herinneren dat de viering van het 100-jarig jubileum in 1934 vanwege de economische crisis niet was doorgegaan. Het bedrijf was, zo vonden zij, min of meer moreel verplicht nu wel 'iets' te doen voor het personeel.

De leiding van het in 1958 gefuseerde concern Sphinx-Céramique greep het dubbeljubileum (125 jaar De Sphinx en 100 jaar Société Céramique) aan om het huns inziens onjuiste beeld van het sociaal verleden van De Sphinx recht te zetten. Dat was des te noodzakelijker, zo vond het familiebedrijf van de Regouts, omdat De Sphinx steeds meer moeite had om personeel uit Maastricht aan te trekken. Arbeiders lieten zich, zo bleek uit een in opdracht van het bedrijf uitgevoerde onderzoek, vaak leiden door negatieve beeldvorming over De Sphinx. Deels werd dat negatieve beeld gekleurd door ervaringen van arbeiders uit de crisisjaren 1930, die nog vrij vers waren, en/of door verhalen over het oudere sociaal verleden van De Sphinx die in families rondgingen, vaak van generatie op generatie.

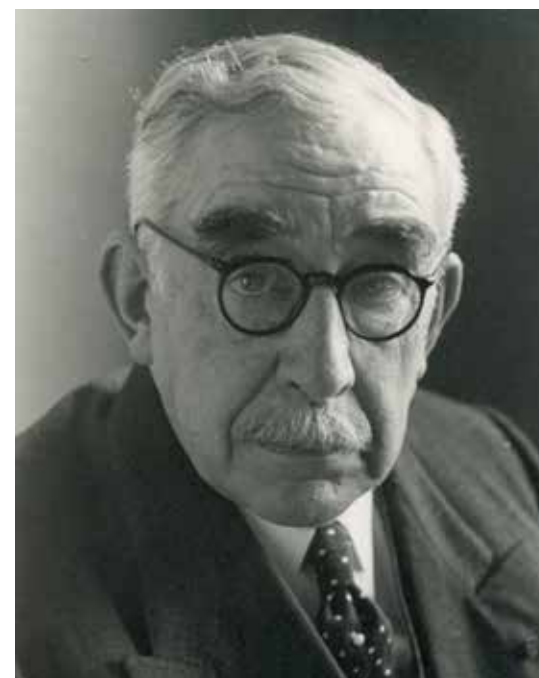
In dit artikel analyseer ik drie bedrijfsjubilea van De Sphinx uit de vorige eeuw (1934/1936, 1959 en 1987). Dat doe ik in chronologische volgorde. Het zwaartepunt ligt op de analyse van de viering van het 125-jarig jubileum van De Sphinx in 1959. Ik probeer een antwoord te geven op vragen als: waarom was er bij de leiding telkenmale sprake van een zekere terughoudendheid als het ging om het vieren van het jubileum; was herdenken eigenlijk wel op zijn plaats als er ontslaggolven waren (geweest); waarom leidde het voornemen van de werknemers eind jaren 1950 om een standbeeld voor stichter Petrus Regout op te richten tot discussie in de Maastrichtse samenleving?

Crisisjaren

De Raad van Bestuur (RvB) van De Sphinx registreerde medio 1930 de eerste gevolgen van de beurscrash in New York van oktober het jaar ervoor. Het ging slecht met de keramische bedrijven in Duitsland. In de directiekamer aan de Boschstraat heerste een zeker optimisme dat het misschien nog wel zou meevallen.

De top van het bedrijf was druk bezig met de voorbereiding van het eeuwfeest. Het zou in 1934 precies 100 jaar geleden zijn dat Petrus Regout begon met de glasproductie. De bestuurders hadden het voorwoord bij het geplande herdenkingsboek, dat voor de cliënten bestemd was, al klaar.² Twee jaar later, toen

2 Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL), archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2458, Stukken betreffende de geschiedenis van het bedrijf en de viering van het jubileum. 1926, 1928-1934, 1936 en

Adolphe Regout, 1930. © F. Lahaye/ SHCL, fotoarchief Sphinx, nr. 15.

al honderden arbeiders waren ontslagen, ging het bedrijf er nog altijd vanuit dat de viering doorgang kon vinden. De Sphinx moest vooral vermijden, zo schreef Petrus Regout III, kleinzoon van de grondlegger, 'dat ons een onereuse feestviering wordt opgedrongen'. De familie moest daarom de regie vooral in eigen hand houden.³

Wat Petrus III precies bedoelde met 'onereus' (van het Franse woord *onéreux*: belastend, duur) is niet helemaal duidelijk. Mogelijk refereerde hij aan de anti-Regout sentimenten in de Maastrichtse samenleving. Bestuurslid Adolphe Regout, eveneens een kleinzoon van Petrus I, was daarover heel duidelijk toen een medebestuurder zich begin jaren 1930 afvroeg waarom het bedrijf zoveel in opspraak kwam in Maastricht. 'We hebben echte en katholieke socialisten. In Maastricht zitten veel Regouthaters', antwoordde Adolphe Regout.⁴

De Raad van Bestuur van De Sphinx besloot medio 1933 dat er geen eeuwfeest kwam. Het was niet de tijd ernaar. Daarmee verviel ook het plan om ter gelegenheid van het jubileum het predicaat koninklijk aan te vragen. Dat was niet mogelijk, want, zo zei bestuurslid Paul Brouwers, dat verplichtte het bedrijf

z.j., Voorwoord namens Raad van Bestuur 1-7-1930.

3 *Idem*, Brief Petrus Regout aan leden van de Raad van Bestuur (RvB) 31-3-1932.

4 *Idem*, inv.nr. 259-261, Notulen van de voorvergaderingen van de RvB 1925-1932, 1-3-1930.

‘moreel tot een uitnodiging aan de minister en een feest zowel burgerlijk als kerkelijk voor de arbeiders’. Adolphe Regout vond het aanvragen van het predicaat koninklijk ook niet zo geschikt vanwege het conflict dat met de vakbonden speelde over het al dan niet afsluiten van een collectieve arbeidsovereenkomst (cao).⁵ Hij wilde geen openbare herdenking. ‘Onze vennootschap is eigenlijk in rouw als er met zulke verliezen gewerkt wordt’.

Hoewel eveneens zwaar getroffen door de crisis, betrof het nog jonge bedrijf Hoogovens in IJmuiden zijn personeel wel bij het jubileum ter gelegenheid van het tienjarig bestaan. Alle werknemers kregen op 22 januari 1934 een dag loon of salaris uitgekeerd. In het Casino van het bedrijf stond een eenvoudige koffiemaaltijd klaar voor personeelsleden die al tien jaar bij het staalbedrijf werkzaam waren. Hoogovens-topman Dolph Kessler benadrukte in zijn feestrede dat het bedrijf er ondanks alles in geslaagd was de werkgelegenheid van 1.200 mensen in stand te houden.⁶

Wat een contrast met De Sphinx! Het bedrijf had honderden *pottemenkes* ontslagen, van een feest kon geen sprake zijn. In plaats daarvan herdachten de familie Regout en de Sphinx-bestuurders het 100-jarig jubileum in kleine kring. In de basiliek in Meerssen droeg pastoor-deken W. Kallen op 21 juni 1934 een hoogmis op voor Petrus I.

Het katholieke dagblad *De Tijd/De Maasbode* deed verslag: ‘In den fraaien, in 1869 gestichten familiegrafkelder, waar door de H.H. geestelijken de *Misèrere* en *Libera* gebeden was, en waarheen familie van wijlen Petrus Regout en directieleden van N.V. De Sphinx zich begeven hadden, werd met een korte rede een bronzen gedenkplaat onthuld, ter herinnering bij het 100-jarig bestaan der Sphinx aan wijlen Petrus Regout en diens echtgenoot Aldegonda Hoeberechts’.⁷

Ruis

In het najaar van 1934, een paar maanden na de herdenkingsdienst in Meerssen, verscheen *Een eeuw modern kapitalisme. Leed en strijd van Maastricht's proletariaat*, geschreven door het sociaaldemocratische gemeenteraads- en Provinciale Statenlid Michael Ubachs. Het boek is een felle aanklacht tegen de Regouts. Ubachs somde de bekende verwijten tegen de Regouts op zoals de kinderarbeid in de fabrieken.

5 *Idem*, inv.nr. 252, Notulen RvB 28-7-1933.

6 Johan de Vries, *Hoogovens IJmuiden 1918-1968, ontstaan en groei van een basisindustrie* (IJmuiden 1968) 451 (gedenkboek geschreven in opdracht van het concern).

7 *De Tijd/De Maasbode* 23-6-1934.

Hoe hoog de oplage van het boek van Ubachs was, is niet bekend. Of het in Maastricht veel verkocht werd, is evenmin duidelijk. Het verschijnen leidde wel tot enige ruis in de leiding van De Sphinx. Adolphe Regout maakte melding van het verschijnen van een boek ‘van een socialistisch politiek persoon dhr Ubaghs [sic!]. Het bevatte ‘diverse aanvallen tegen de familie Regout in den gebruikelijken bekenden trant’.⁸

In 1936 hield De Sphinx wel een feestviering in besloten kring. Aanleiding was het feit dat 100 jaar geleden Petrus Regout was begonnen met de productie van aardewerk aan de Boschstraat. Dat het bedrijf nu wel een feest organiseerde, had vermoedelijk te maken met de kritiek van aandeelhouders dat er voor hen niets georganiseerd was in 1934.⁹

Adolphe Regout liet voor aandeelhouders en klanten een prachtig geïllustreerde, in koperdruk vervaardigde brochure met zilveren omslag ontwerpen. Die belichtte de historie van De Sphinx en meldde dat het bedrijf met vertrouwen de toekomst tegemoet kon zien dankzij de rationalisering die in 1936 haar beslag kreeg.¹⁰ Het was het jaar dat het bedrijf voor het eerst sedert 1931 weer zwarte cijfers schreef. Het jaar ook waarin wederom een ontslaggolf plaats had.

Om de viering nog meer cachet te geven, had het bestuur de ministers Marcus Slingenberg (Sociale Zaken) en de uit Venlo afkomstige Henri Gelissen (Economische Zaken) uitgenodigd voor een bezoek aan het bedrijf. Voordat hij minister werd, was Gelissen adviseur van de Raad van Bestuur van De Sphinx. Hij was in Nederland vooral bekend geworden als grondlegger van het Economisch Technologisch Instituut Limburg (ETIL), een overheidsinstelling die de economie moest stimuleren.¹¹

Buste

Na de bevrijding van Maastricht in september 1944 duurde het een aantal jaren voordat De Sphinx weer volop kon produceren. Begin jaren 1950 was het min of meer *business as usual* in de fabrieken aan de Boschstraat en Limmel.

Zoals gebruik was bij het bedrijf kwamen op 14 april 1951 de aandeelhouders in Maastricht bijeen voor de jaarlijkse vergadering. Constant Schreinemacher, telg van een familie uit de Maastrichtse bovenlaag, vroeg zich die dag af of het niet tijd

8 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 314, Notulen Raad van Commissarissen (RvC) 21-9-1934.

9 *Idem*, inv.nr. 253, RvB 3-4-1934.

10 *Idem*, inv.nr. 2458, N.V. Kristal-, Glas- en Aardewerkfabrieken “De Sphinx” v/h Petrus Regout & Co Maastricht, p. 10.

11 Zie voor biografie Gelissen: *Biografisch Woordenboek van Nederland II* (Den Haag 1985) 175.

werd Petrus Regout (1801-1878) te eren. Hij herinnerde eraan dat de oprichter van De Sphinx 150 jaar geleden op 23 maart 1801 was geboren. Hij verbaasde zich erover 'dat tot heden geen enkel plein of straat zijn naam draagt'.

Aan Adolphe Regout vroeg Schreinemaker of er geen buste moest komen van de 'Stichter'. Adolphe liet weten dat het bestuur overwoog een buste van de grondlegger van de onderneming te plaatsen op het plantsoen voor de nog te bouwen showroom. Een beeld in de openbare ruimte kwam niet in aanmerking, zo stelde hij, 'wjl mogelijk kwade bedoelingen het beeld geen respect zouden geven'.¹² Het plan voor een buste kwam niet verder dan de bestuurskamer.

Terwijl de nog relatief jonge industriestad Eindhoven in 1951 Anton Philips eerde met een standbeeld in het centrum van de stad, wachtte Petrus Regout, stichter van de oudste industrie in Nederland, nog immer op een eerbetoon vanuit de Maastrichtse samenleving. Terwijl in Eindhoven gemeentebestuur, plaatselijke fabrikantenkring, Philips-personeel en burgers de handen ineensloegen en geld inzamelden voor het monument, wilde de leiding van de Maastrichtse aardewerfabriek De Sphinx beslist geen beeld van de 'Stichter' in de openbare ruimte.¹³

Het was niet de eerste keer dat Adolphe Regout, die van 1934 tot een half jaar vóór zijn overlijden in november 1952 als voorzitter van de RvB een belangrijke rol speelde in het bedrijf, verwees naar de gevoelige relatie tussen de familieonderneming van de Regouts en een deel van de Maastrichtse samenleving. Adolphe Regout (1876-1952), die de Belgische nationaliteit had en in Brussel woonde, kwam pas op latere leeftijd in de leiding van het bedrijf. Hij was een dominante persoonlijkheid.

Contrast

De Sphinx kampte in de jaren 1950 met een aantal problemen. Het maken van kopjes en schotels kostte verhoudingsgewijs veel loon terwijl de goedkoper producerende (buitenlandse) concurrentie steeds meer een bedreiging werd. Behalve de hoge kostprijs kampte De Sphinx met nog twee problemen: het gebrek aan aanbod van werknemers en het grote verloop van het personeel. Sinds de arbeidsenquête van 1887 'genoot' het bedrijf een slechte reputatie; toen hadden de uitspraken van twee zonen van Petrus Regout over onder meer

12 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 86, Notulen Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) 10-4-1951.

13 [http://www.eindhoven-encyclopedie.nl, lemma 'Anton Philips'](http://www.eindhoven-encyclopedie.nl,lemma%20%27Anton%20Philips%27).

Historische optocht en praalwagen met gipsen beeld van Regout, Maastricht 1905. SHCL, fotoarchief Sphinx, 313.

nachtarbeid van kinderen tot grote verontwaardiging geleid. Ook de ontslaggolven in de crisisjaren 1930 speelden een rol bij de negatieve beeldvorming over De Sphinx. De animo om bij *ut groet* fabriek te gaan werken liet te wensen over, zo constateerde de leiding van het bedrijf in de jaren 1950.¹⁴

Wat een contrast met de *belle époque* van een halve eeuw eerder. De Sphinx floreerde en bood werk aan duizenden arbeiders. Tout Maastricht liep uit voor de historische optocht die in 1905 door de binnenstad trok. De historische *cortège* had als thema: Grote mannen uit Maastrichts verleden. Een gipsen beeld van Petrus Regout vormde het sluitstuk van de optocht. Het beeld kreeg na afloop van de stoet een plaatsje in een nis in de toonzaal van het concern in de Timmerfabriek.¹⁵

Een halve eeuw na de historische optocht staken drie werknemers van De Sphinx – Caris, Wishaupt en Hardy – de koppen bij elkaar. Met het oog op het jubileumjaar 1959 vroegen ze zich af of Petrus Regout niet een heus standbeeld

14 Zie hiervoor Caspar Cillekens, 'Last van het verleden. De Sphinx en de arbeidsmarkt 1930-1970', *Studies over de sociaaleconomische geschiedenis van Limburg/Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg* LXIV (2019) 102-137.

15 www.wikipedia.org, Lemma 'Petrus Regout'.

moest krijgen in Maastricht. Het werd, zo vonden zij, wel eens tijd om de man te eren die duizenden Maastrichtenaren werk had verschaft en de stad welvaart had gebracht.

De initiatiefnemers (zie kader, p. 118) werkten niet alleen al jaren in het bedrijf, ze speelden als voorzitters van de opzichters-, beambten- en arbeiderskern ook een belangrijke rol op de werkvloer. De kernen bestonden sinds de jaren 1930 in het bedrijf en waren te beschouwen als voorlopers van de ondernemingsraad (OR), die begin jaren 1960 het licht zag. De voormannen van de kernen waren gesprekspartners voor de directeuren van de afzonderlijke afdelingen (huishoudelijk aardewerk, sanitair en tegels) van het bedrijf en voor de leden van de RvB, in het bijzonder Joseph Regout (1889-1971).

Levensscholen

‘Menier Josef’, zoals de arbeiders en beambten hem steevast noemden, was een heel andere persoonlijkheid dan Adolphe. De achterkleinzoon van Petrus senior had veel oog voor de mensen op de werkvloer. In tegenstelling tot Adolphe nam Joseph volop deel aan het verenigingsleven in Maastricht. Hij was erelid van carnavalsvereniging de Tempeliers.

Joseph werd in 1920 commissaris bij De Sphinx en een jaar later gedelegeerd bestuurder, de intermediair tussen de RvB en de directeuren van de fabrieksafdelingen (tegenwoordig zou hij CEO – *chief executive officer* – heten). Onder zijn leiding was De Sphinx het eerste bedrijf in Maastricht na de Tweede Wereldoorlog dat jonge arbeidsters en arbeiders vrijstelde om onder werktijd lessen te kunnen volgen aan de Mater Amabilis- en Pater Fortis-scholen. Dat waren levensscholen waar de arbeidende jeugd vorming en onderwijs kreeg, mede gericht op hun toekomstige rol als moeder in het gezin en hoofdkostwinner. Door de band tussen bedrijf en levensscholen te versterken, volgde Joseph een van de aanbevelingen op uit een rapport van het Instituut voor Bedrijfsenquêtes uit 1950. Onderzoekers van dat instituut wezen erop dat deelname aan de MA-school de bezwaren van ouders en geestelijkheid tegen werk van meisjes op De Sphinx weg kon nemen.¹⁶

16 Informatie gebaseerd op necrologie van Joseph Regout in De Limburger 1-5-1971 en op Cillekens, ‘Last van het verleden’.

Sphinx-Céramique Gazette, jg. 11, no. 11, oktober 1959. Voorpagina met tekst ‘Bekroond. Koninklijke onderscheiding na jaren miskennis’.

De initiatiefnemers

Fons Caris (1908-1978) was de voorman van de opzichterskern. Op 12-jarige leeftijd begonnen bij De Sphinx, liep hij naderhand ‘pottemenneskrenkde’ (silicose) op. Namens de Katholieke Volkspartij (KVP) maakte hij na de oorlog deel uit van gemeenteraad totdat hij in 1953 overstapte naar de Partij van de Arbeid (PvdA). Zijn overstap werd hem, zo zegt zijn zoon Wiel, in de KVP zeer kwalijk genomen. Caris behoorde met Sjeng Tans tot de doorbraakkatholieken in Maastricht die na de oorlog lid werden van de PvdA. Caris speelde ook een belangrijke rol in de katholieke vakbeweging. Met Joseph Regout stond hij op goede voet. Dat hij zich inzette voor de totstandkoming van een standbeeld van Petrus Regout, viel niet bij iedereen in de Maastrichtse PvdA in goede aarde. ‘Tegen de oldtimers die het verleden van de Regouts aanhaalden, zei hij dat ze hun gedachten moesten laten gaan. Dat was achterhaald, De Sphinx was vooruitstrevend’, zegt zijn zoon Wiel.¹⁷

Henri Wishaupt (1902-1999) was voorzitter van de beambtenkern. Hij begon op 1 januari 1931, midden in de crisistijd, bij De Sphinx. Zijn collega’s van De Staatsmijnen, waar hij werkte als tekenaar-constructeur, waren kritisch over zijn overstap. ‘De naam Regout viel daar ook niet goed, daar hadden ze veel slechte dingen over gehoord, om daar nu voor te gaan werken, vonden zij geen stijl’.¹⁸ Wishaupt werd in de jaren 1950 chef ovens bij het bedrijf. Daarnaast was hij raadslid voor de KVP. ‘Toen ik een keer de goede werking van de K.V.P. tegenover Dhr. Adolf [bedoeld is Adolphe Regout] naar voren bracht zei hij, och wat, het zijn toch allemaal communisten. En toen ik raadslid werd, verbood hij mij dit niet, maar plezier had hij er ook niet aan’, zo schreef Wishaupt in zijn herinneringen.¹⁹

Sjeng Hardy (1898-1997), bij De Sphinx begonnen in 1925, werd naast zijn werk sociaal contactman in het bedrijf. Zijn aanstelling was mede het gevolg van de constatering van onderzoekers van het Instituut voor Bedrijfsenquêtes dat de werkvloer weinig vertrouwen had in het toezichthoudend personeel. Hardy werd een soort vertrouwensman voor de arbeiders. Hij was daarnaast actief in de katholieke fabrieksarbeidersbond St. Willibrordus.²⁰

17 De informatie over Fons Caris is gebaseerd op: *De Nieuwe Limburger* 7-3-1978 (necrologie Caris); SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 393, Personeelskaarten van het mannelijk personeel, Can, van - Carvajal; interview met Wiel Caris 14-10-2019, en Wil Klaassen, ‘De vakbeweging in het bevrijde Maastricht (september 1944 - augustus 1945)’, *Jaarboek 1979 voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging in Nederland* (Nijmegen 1979) 236-237.

18 De informatie over Henri Wishaupt is gebaseerd op: SHCL, bibliotheek VAE 562, H.L. Wishaupt, De periode van 1 jan. 1931 tot 1 jan. 1968 van H.L. Wishaupt bij de N.V. De Sphinx, p. 2.

19 *Idem*; SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 581, Personeelskaarten Wirix-Wolfswinkel.

20 De informatie over Sjeng Hardy is gebaseerd op: *Sphinx-Gazet*, jrg. 2, no. 5 en *Sphinx-nieuws*, jrg. 26, no. 11,

Terughoudend

Wanneer precies de drie initiatiefnemers de RvB ingeseind hebben over hun plannen, is niet helemaal duidelijk. In de vergadering van de RvB van 28 februari 1956 meldde Joseph Regout dat de arbeiders in de kernvergadering ‘een bronzen standbeeld van den Stichter aan de N.V. willen schenken, met de bedoeling dat dit mogelijk in de nabijheid der fabriek openbaar in de stad wordt opgesteld. Daarvoor zou dan 10 ct per week per man vrijwillig geofferd worden’. Het voorstel van Joseph Regout om behalve een eventueel gedenkschrift ook ‘een bepaalde som’ ter beschikking te stellen, hield het bestuur vooralsnog in beraad.

Het bestuur vergaderde eind 1956 uitvoerig over het plan van de werknemers. In een rapport over het 125-jarig jubileum voor de RvB meldde Joseph Regout dat vanaf mei dat jaar al loon werd ingehouden. ‘Het is de algemene verwachting van de werknemers, dat thans de firma zich niet onbetuigd zal laten, hetgeen daarop neerkomt dat in het bevestigend geval onzerzijds een programma zal moeten worden opgesteld’.²¹ Het bestuur besloot dat Joseph het jubileum moest voorbereiden. Er moest in elk geval een gedenkboek komen. De RvB nam nog geen besluit over het aanbod voor een standbeeld. Bestuurslid Henri Gelissen, directeur van de Provinciale Limburgse Elektriciteits-Maatschappij (PLEM), vond het aanbod van het personeel evenwel ‘van groot psychologisch en sociaal belang als tegenwicht voor de oude onjuiste opvattingen en boeken over De Sphinx’.²²

De RvB zat met het aanbod van de sociale voormannen in de maag. Niet ingaan op het aanbod zouden de vertegenwoordigers van de kernen wel eens als een affront kunnen opvatten. Maar het bestuur stond er volgens Wishaupt ook niet om te springen. De Regouts waren bang voor ‘een grote mislukking, vooral omdat de Regout’s in Maastricht geen goede naam hadden als werkgever’.²³

Het bestuur beslechtte de discussie over een standbeeld van de ‘Stichter’ in het voorjaar 1958. Vanuit de Maastrichtse politiek waren zowel personeelschef Soeters als Paul van Wassenhove, naaste medewerker van Joseph Regout en ex-directeur van de sanitairafdeling, benaderd met de vraag wat nu eigenlijk het standpunt van De Sphinx was over een eventueel standbeeld.

In de samenleving was inmiddels een discussie gaande over de vraag of een standbeeld wel op zijn plaats was. Voorzitter Charles Regout van de RvB, een

december 1974, rubriek ‘Boe zien ze toch gebleve?’

21 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 277, Over personeels- en productietechnische problemen van de diverse afdelingen van J.F.E. Regout en een reisverslag van fabrieksbezoeken in Italië in 1953, rapport 13-12-1956.

22 *Idem*, inv.nr. 258, RvB 13-12-1956.

23 SHCL, bibliotheek VAE 562, H.L. Wishaupt, p. 68.

achterkleinzoon van de grondlegger, polste in het voorjaar de mening van de overige bestuursleden over een standbeeld van Petrus Regout. Ze vonden dat het bestuur zich 'hiertegen niet kan verzetten'.²⁴

In zijn rapport aan de RvB over de jubileumviering medio december 1956 schreef Joseph Regout dat de kernleden er begrip voor hadden dat het bedrijf de viering van het 100-jarig jubileum in 1934 vanwege de economische crisis had afgelast.²⁵ De Sphinx, zo betoogde hij, ontkwam er nu niet aan een viering op te zetten. De werknemers konden niet weer, net zoals in 1934 en 1936, buitengesloten worden.

Binding

Het 125-jarig bedrijfsjubileum van De Sphinx voldeed aan de door Jos Perry geformuleerde definitie over bedrijfsjubilea. De viering diende als een middel om de Maastrichtse arbeiders, die in de jaren 1950 minder animo vertoonden om bij De Sphinx te gaan werken, weer meer aan het bedrijf te binden. Het bedrijf vergat zeker ook niet de arbeiders uit Belgisch Limburg, die De Sphinx in steeds grotere getale wierf, bij de viering te betrekken. Het jubileum was ook een passende gelegenheid om het bedrijf, zowel in Maastricht als in de rest van het land, neer te zetten als een moderne, sociaal vooruitstrevende onderneming. Dat motief kreeg extra nadruk toen De Sphinx najaar 1958 fuseerde met de Société Céramique, waarmee de onderneming al jaren nauw samenwerkte als het ging om het maken van prijsafspraken voor hun producten en het afstemmen van de arbeidsvoorwaarden.

Euromarkt

In het gedenkboek *125-100 Sphinx-Céramique* dat het bedrijf bij gelegenheid van het dubbeljubileum uitgaf stelde econoom Frans Maenen dat beide bedrijven in 1958 fuseerden met het oog op de komende Euromarkt. Begin 1959 gold als gevolg van de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) vrij verkeer van goederen binnen de zes lidstaten (Frankrijk, West-Duitsland, Italië en de Benelux). De concurrentie op de binnenlandse markt, voor beide bedrijven heel belangrijk, zou gaan toenemen. Van iedere tien stuks sanitair op de Nederlandse markt waren

24 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 277, RvB 20-5-1958.

25 *Idem*, inv.nr. 277, Rapport 13-12-1956.

er negen stuks afkomstig van De Sphinx en de Société Céramique, terwijl de uitgebreide markt voor huishoudelijk aardewerk voor een kwart door beide bedrijven bediend werd. 'Dat lijkt heel veel, maar is voor een grootbedrijf als het onze toch te weinig', schreef Maenen, werkzaam in het secretariaat van de RvB van De Sphinx.²⁶

De komst van de Europese markt was zeker niet het enige motief voor de fusie. Beide bedrijven kampten met teruglopende omzetten in de sector huishoudelijk aardewerk. Een van de oorzaken was de toenemende concurrentie van kleinere fabrieken voor huishoudelijk aardewerk in Nederland die met hun lage verkoopprijzen een deel van de binnenlandse markt afsnoepten. Een van die fabrieken was De Toekomst in Oosterhout. Het was in 1960 een van de eerste aanwinsten van het gefuseerde bedrijf Sphinx-Céramique.

Nauwere samenwerking, zo verwachtte de RvB van De Sphinx in 1957, zou uiteindelijk tot lagere kostprijzen leiden.²⁷ In de keramische industrie, een heel arbeidsintensieve bedrijfstak, was de kostprijs een voortdurend punt van aandacht.

De goede persoonlijke relaties tussen de Regouts en de bestuurders van de Céramique, in het bijzonder leden van de adellijke Belgische familie De Meeûs d'Argenteuil, zorgden er mede voor dat de fusiebesprekingen vlotjes verliepen. De Sphinx nam de aandelen van de concurrent over. In ruil voor vijf aandelen Céramique kregen de aandeelhouders van de Céramique, voor 98 procent Belgen, vijf aandelen Sphinx.²⁸

Gedenkboek

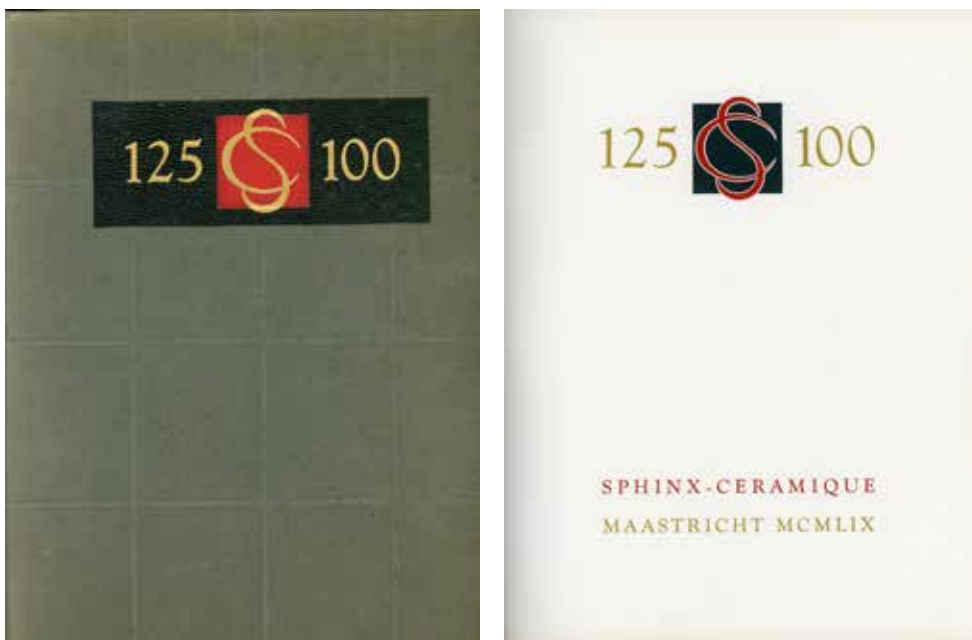
Het gedenkboek dat het bedrijf in 1959 in een oplage van 4.000 exemplaren uitgaf bij gelegenheid van het dubbeljubileum was mede bedoeld om het slechte imago van De Sphinx weg te nemen. Het bedrijf had in de jaren 1950 steeds meer moeite om personeel te werven in Maastricht. 'Een bepaalde historische afkeer van onze fabriek', zo verklaarde personeelschef Soeters het nijpende tekort aan personeel.²⁹ Het bedrijf moest arbeiders uit Belgisch Limburg aantrekken om de tekorten aan te vullen. Eind jaren 1950 was een derde van het personeel Belg (1.400 van de 4.000).

26 SHCL, *Sphinx-Gazet*, jrg. 10 (1958), speciale editie over de fusie.

27 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 315, Notulen RvC 10-10-1957.

28 *Idem*, inv.nr. 62, Ingekomen stukken over de fusie met de Société Céramique te Maastricht. 1931 en 1956-1959, Brief voorzitter RvB vermoedelijk aan aandeelhouders 19-2-1958.

29 Ad Knotter, 'Regout, De Sphinx en de sociale geschiedenis: van lieu de mémoire naar historische analyse', in: Ad Knotter (red.), *Keramiekstad. Maastricht en de aardewerkindustrie in de negentiende en twintigste eeuw* (Zwolle 2016) 273. Zie ook Cillekens, 'Last van het verleden'.

Cover/ titelpagina jubileumboek Sphinx-Céramique.

De redactiecommissie die onder leiding Joseph Regout begin 1957 met de voorbereiding van het gedenkboek aan de slag ging, was het er al snel over eens dat vooral de sociale geschiedenis van het bedrijf bijstelling behoefde. In zijn bijdrage in het gedenkboek poogde Soeters aan te tonen dat het verslag van de enquêtecommissie van 1887 naar de sociale omstandigheden in de fabriek gemanipuleerd was en de Regouts onrecht deed. Tegenover de RvB legde hij eind 1956 uit wat zijn insteek was: zijn betoog moest de 'anti-Sphinx-beweging' weerleggen en rechtzetten.³⁰

Begin 1958 belegde het bestuur van De Sphinx een persconferentie voor de regionale en landelijke media. De bedoeling was het proefschrift van Frans Maenen over grondlegger Petrus Regout en het gedenkboek onder de aandacht te brengen. Frans Maenen, zoon van de katholieke Limburgse arbeidersvoorman Jan Maenen, kreeg in 1956 van het bestuur de opdracht een biografie van Petrus Regout te schrijven. De persconferentie was het begin van een publiciteitscampagne, primair gericht op eerherstel van de ondernemersfamilie Regout, daarnaast op het uitdragen van het moderne en sociale imago van het bedrijf. De pr-campagne was een succes. Het merendeel van de dagbladen

30 Knotter, *Keramiekstad*, 274.

Joseph Regout (rechts), voorzitter van de redactiecommissie, overhandigt het eerste exemplaar van het gedenkboek aan Charles Regout, voorzitter van de Raad van Bestuur van Sphinx-Céramique, 3 okt. 1959. © Foto- en persbureau "Het Zuiden" / SHCL, fotoarchief Sphinx, nr. 295.

besteedde uitvoerig aandacht aan zowel het proefschrift van Maenen als aan het gedenkboek. En dat overwegend in voor het bedrijf positieve zin.

Scholen

Gezien het uitgangspunt van Soeters om de anti-Sphinxgevoelens in de Maastrichtse samenleving uit de wereld te helpen, was het vreemd dat het gedenkboek vooral voor een bovenlaag van het personeel was bestemd. Een publiksboek, betaalbaar ook voor de bulk van de Maastrichtse bevolking (het gedenkboek kostte in de winkels 18 gulden, dat was pakweg een kwart van het netto weekloon van een ongeschoold arbeider) zou misschien meer voor de hand hebben gelegen. Het is opvallend dat de RvB noch de redactiecommissie elders in het bedrijfsleven zijn licht heeft opgestoken. Ze hadden iets kunnen leren van De Staatsmijnen, die bij de viering van het 50-jarig bestaan in 1952 perschef Bernard Bekman opdracht had gegeven een publiksgericht boek te schrijven. Alle 40.000 kompels van De Staatsmijnen kregen een exemplaar van *De boom en zijn vruchten*,

zoals het boek heet. Het boek sprak aan. ‘Hier was een insider aan het woord die journalistieke feeling bezat om ook outsiders op de juiste golflengte te krijgen’.³¹

Het rijk geïllustreerde en prachtig vormgegeven gedenkboek was niet voor ieder van de 4.000 werknemers van Sphinx-Céramique bestemd. Enkel de beampten, die lid waren van het pensioenfonds, de opzichters en arbeiders met meer dan 25 dienstjaren kregen najaar 1959 een exemplaar. Het overgrote deel van de oplage was bestemd voor klanten, bibliotheken, media en scholen.³² De scholen waren een belangrijke doelgroep. Die werden geacht het negatieve beeld van De Sphinx en de Regouts recht te zetten.

Maar noch het proefschrift van Frans Maenen, noch het gedenkboek vermocht de ‘outsiders’ in de Maastrichtse samenleving te overtuigen. In 1965 constateerde Louis Regout, de directeur van de porselein- en tegelfabriek Mosa, dat het proefschrift van Maenen vanwege ‘het sponsorship van de betrokkenen psychologisch gebrekkig heeft uitgewerkt’.³³ In datzelfde jaar constateerde het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie (GITP), dat in opdracht van De Sphinx onderzoek deed naar het imago van de keramiekonderneming, dat de animo om bij Sphinx-Céramique te komen werken, niet gegroeid was in Maastricht.³⁴

Gratificatie

‘Aan het toekennen van een gratificatie aan de werknemers zal niet te ontkomen zijn; het is ook alleszins wenselijk te meer waar dit bij de eeuwfeestviering niet kon plaatsvinden’, zo schreef Joseph Regout begin 1958 in een rapport aan de RvB over de jubileumviering.³⁵

Voordat de leiding van het inmiddels gefuseerde bedrijf een bedrag reserveerde voor de jubileumgratificaties, was het zaak overleg te voeren met de directie van de Mosa. De Sphinx was een concurrent van de Mosa, maar overlegde ook regelmatig met het bedrijf als het ging om het op elkaar afstemmen van de primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden. Dat paste in de lijn die de Maastrichtse keramiekbedrijven na de oorlog hadden afgesproken. Zo spraken ze af geen personeel van elkaar over te nemen, zodat ze niet tegen elkaar hoefden

31 Perry, *Jubeljaren*, 25.

32 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Rapport betreffende de jubileumviering door redactiecommissie en jubileumcommissie, ongedateerd.

33 Knotter, *Keramiekstad*, 275.

34 Cillekens, ‘Last van het verleden’, 131-134.

35 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Rapport 14-1-1958.

op te bieden met hogere lonen voor vakarbeiders, een groep die schaars was op de arbeidsmarkt.³⁶

De Mosa vierde in 1958 haar 75-jarig jubileum en bood haar werknemers, gepensioneerden en weduwen een extra-uitkering aan. Het ging, zo bleek uit navraag van Sphinx-Céramique bij de Mosa, om bijna drie ton. Dat bedrag was, zo stelde Joseph Regout in een geactualiseerde kostenbegroting voor de RvB begin 1959, ‘onaanvaardbaar’.³⁷

Uiteindelijk maakte het bedrijf 165.000 gulden vrij voor gratificaties en sociale uitkeringen. Joseph Regout constateerde dat de werknemers ondanks het feit dat het bedrijf achterbleef bij de bedragen die de Mosa uitkeerde, ‘met het hun toegekende bedrag zeer ingenomen waren’.³⁸

Jubileumviering

Terwijl de viering van het 60-jarig jubileum bij Philips in 1951 vier dagen duurde, bleven de festiviteiten in Maastricht beperkt tot één vrije dag voor het merendeel van het personeel. Op zaterdag 3 oktober 1959 vierde Sphinx-Céramique zijn dubbeljubileum. Als het aan het bedrijf had gelegen, had de jubileumdag extra cachet moeten krijgen met de aanwezigheid van prins Bernhard en de Belgische koning Boudewijn. Gezien het grote aantal Belgen dat bij het bedrijf werkte zou een bezoek van Boudewijn op zijn plaats zijn. Het kwam er niet van. Net zomin als van een bezoek van Bernhard. De prins liet weten begin oktober helaas verhinderd te zijn, want dan was hij aan het jagen in Afrika.³⁹

Namens de regering waren aanwezig Charles van Rooy (KVP), de minister van Sociale Zaken, en zijn partijgenoot Jan de Pous (CHU), minister van Economische Zaken. In zijn redevoering in de feestzaal van het bedrijf legde Van Rooy er de nadruk op dat de sociale omstandigheden in de negentiende eeuw bij De Sphinx niet zo veel slechter waren dan bij andere grote industriële ondernemingen. Nee, ze waren zelfs beter, betoogde de minister.⁴⁰

Van Rooy bracht ook een aantal geschenken mee waaronder het ridderschap in de Orde van de Nederlandse Leeuw voor Joseph Regout. Gouverneur Frans

36 Cillekens, ‘Last van het verleden’, 110.

37 SHCL, Archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Rapport 12-1-1959.

38 *Idem*, Rapport betreffende de jubileumviering door redactiecommissie en jubileumcommissie, ongedateerd.

39 *Idem*, Respectievelijk brief aan Belgische ambassadeur F.X. baron van der Staten Waillet 17-6-1959 en brief bestuurslid H. Gelissen aan Charles Regout, voorzitter van de RvB 18-8-1959.

40 *De Volkskrant* 5-10-1959.

Joseph Regout ontvangt een koninklijke onderscheiding uit handen van Charles van Rooy, minister van Sociale Zaken. In het midden zijn kabinetschef, links de historicus dr. Frans Maenen. © Foto- en persbureau 'Het Zuiden' / SHCL, fotoarchief Sphinx nr. 295.

Houben had ook een cadeau: het predicaat 'koninklijk' voor het bedrijf. De Raad van Bestuur van het fusiebedrijf had begin februari 1959 de toekenning van het predicaat aangevraagd bij het Koninklijk Huis.⁴¹ Een kwart eeuw later dan gepland kreeg de oudste industriële onderneming van Nederland dan eindelijk de zo zeer begeerde koninklijke goedkeuring.

Toneelzaal

De jubileumviering moest vooral ook een feest voor heel Maastricht worden, zo vond de jubileumcommissie. Zaterdagavond 3 oktober was er een groot vuurwerk. Om de feestvreugde te vergroten liet het bedrijf 18.000 bonnen drukken waarmee de werknemers gratis bier konden bestellen in de Maastrichtse kroegen, die in de nacht van zaterdag 3 op zondag 4 oktober extra lang open waren. De gehuwde werknemers kregen ieder zes bonnen, de ongehuwde drie. Ook de Belgische

41 SHCL, archief Sphinx, inv.nr.2466, Brief voorzitter en secretaris RvB aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden 23-2-1959.

werknemers kregen bonnen waarmee ze in cafés in hun dorpen terecht konden. 'Wij verzoeken alle Heren Café-restauranthouders in Zuid-Limburg en Belgisch Limburg om deze bonnen als betaling aan te nemen', zo adverteerde het bedrijf in *Het Belang van Limburg*, de belangrijkste gazet van Belgisch Limburg.⁴²

Het pleidooi van personeelschef Soeters aan de vooravond van het jubileum om de kantine te verbouwen en gelden te reserveren voor een nieuw toneel, werd vooralsnog niet gehonoreerd. Soeters wees erop dat de bestaande kantine met de 596 stoelen veel te klein was. Het kwam er vanwege ruimtegebrek herhaaldelijk tot vechtpartijen. Personeel moest in de winter naar buiten om zijn boterham te kunnen opeten. Al die oude fabrieksgebouwen hadden trouwens weinig aantrekkingskracht op jongeren. De buitenmuren moesten dringend een frisse uitstraling krijgen. Dat zou het bedrijf aantrekkelijker doen ogen, zo benadrukte Soeters.

De kantinezaal was sinds 1900 het podium voor het immens populaire volkstheater. In de crisisjaren 1930 had het bedrijf de gelden voor het toneelpodium geschrapt. Tussen 1932 en 1949 vonden er geen uitvoeringen plaats. Het had De Sphinx meer schade 'berokkend dan welke andere tijd ook'. Een fabriek van 4.000 werknemers had een adequate recreatieruimte nodig.⁴³ Het duurde nog enige jaren voordat de Sphinx-revue, mede door Soeters als bindmiddel tussen bedrijf en personeel ontwikkeld, de beschikking kreeg over een heus toneelpodium. De Sphinx-revue was mateloos populair in de jaren 1950 en 1960, niet alleen bij het personeel en de gepensioneerden van het bedrijf, maar ook bij niet-werknemers.

Public relationscampagne

De pr-campagne van het bedrijf was zowel gericht op imagoverbetering van het bedrijf in Maastricht en omgeving als op het in de markt zetten van het fusiebedrijf dat als vanouds het kwaliteitsaardewerk zou blijven maken. In de zomer van 1959 startte het bedrijf een advertentiecampagne in vrijwel alle landelijke kranten. Die campagne liep door tot in het volgend jaar.

Er waren twee advertenties. Een met het beeld van de Sint-Servaaskerk op de achtergrond, een andere met het silhouet van het standbeeld van Jan Pieter Minckelers. De tekst bij deze advertentie luidde als volgt:

42 *Het Belang van Limburg* 2-10-1959.

43 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Rapport 'Verbouwing feestzaal', 10-1-1959.

Minckelers kreeg zijn standbeeld. Minckelers is de Maastrichtenaar, die in de 2e helft van de 18e eeuw het lichtgas uitvond. Daar profiteren de huisvrouwen vandaag nog van. Petrus Regout legde in de 1e helft van de 19e eeuw (125 jaar geleden) de grondslag van de aardewerkindustrie. Daar zijn de huisvrouwen van vandaag hem nog dankbaar voor. Immers, meer dan 4000 mensen vervaardigen thans in de fabrieken van de N.V. Sphinx-Céramique v/h Petrus Regout het beroemde Maastrichts aardewerk volgens de oude procedé's. Maastrichts aardewerk is sterk van kwaliteit, modern van vorm, aantrekkelijk van kleuren en decoratie. Kortom: het is waardewerk, dat een standbeeld verdient. Let op deze merken, dan heeft U een goed product.⁴⁴

Het bedrijf organiseerde in de eerste helft van 1960 in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht tentoonstellingen onder het motto 'De glorie van het Maastrichts aardewerk'. In de exposities was vrijwel het hele scala huishoudelijk en sieraardewerk van Sphinx-Céramique te zien.⁴⁵ Het huishoudelijk aardewerk had steeds meer te kampen met goedkope concurrentie uit Oost-Europa. Het was dus zaak marktaandeel te behouden.

De advertentie- en expositiecampagne paste ook bij de grotere aandacht bij De Sphinx voor marketing. Maar de verandering van een primair op productie gericht bedrijf naar een meer op de smaak van de consument georiënteerde onderneming ging niet bepaald van een leien dakje. Er was voortdurend sprake van spanning tussen verkoop- en productiefdelingen.

Standbeeld

In zijn feestrede op 3 oktober 1959, de dag van het jubileum, dankte bestuursvoorzitter Charles Regout het personeel voor het schilderij van zijn neef Joseph dat de werknemers aan het bestuur aangeboden hadden. Het portret van 'menier Josef' zal voortaan aan de muur in de kantine hangen, zo beloofde Charles. Ter ere van 'menier Josef' componeerde de Maastrichtse pianist en entertainer Math Niël een Joseph Regoutmars, bekend geworden onder de naam *Pottmennekesmars*.⁴⁶

44 Deze advertenties verschenen o.a. in *Het Vrije Volk*, *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, *Trouw*, *Algemeen Handelsblad*, *Het Parool* en *De Tijd*.

45 SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 1078, Correspondentie met autoriteiten van Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam over de tentoonstelling 'De glorie van het Maastrichts aardewerk', diverse brieven.

46 SHCL, *Sphinx-Céramique Gazet*, jrg. 13, no. 3, januari 1961.

Charles Regout dankte het personeel voor nog een ander geschenk. 'Diep getroffen zijn wij door het feit, dat het voornemen om de stichter Petrus Regout, overgrootvader van de huidige bestuurders, te eren door zijn beeltenis in duurzaam materiaal op te richten, gekomen is van onze werknemers'.⁴⁷

Inmiddels was in kringen van de Maastrichtse arbeidersbeweging een discussie ontstaan over het pleidooi van de voormannen van de kernen voor een standbeeld van Petrus Regout. Iets minder dan een maand voor de jubileumdag werd een spoedvergadering belegd van het Centraal Contact van de Industriële Arbeid Maastricht en omstreken, het overlegorgaan van de industriële ondernemingen en de vakbonden in Maastricht.

Op 7 september schoven voor deze gelegenheid behalve burgemeester Willem baron Michiels van Kessenich en wethouder Caspar Pieters (PvdA) ook Soeters en Paul van Wassenhove, directeur-generaal van De Sphinx, aan. Bij de vergadering waren namens het comité van de voormannen Henri Wishaupt en Fons Caris aanwezig. Onderwerp: de mogelijke oprichting van een standbeeld van Petrus Regout of een monument van industriële arbeid.⁴⁸

Jo Ensink, voorman van de katholieke arbeidersbeweging in Maastricht, had de vergadering bijeengeroepen. Na een gesprek met Caris en Wishaupt, waarin zij aangaven niet langer een standbeeld van Petrus Regout te willen oprichten maar eerder dachten aan een monument dat de 'industrialisatie van Maastricht en een hulde aan de industriële arbeid' uitbeeldde, vond Ensink dat de kwestie in het Centraal Contact besproken moest worden omdat het een zaak was die het overlegorgaan 'regardeert'.⁴⁹ Op de achtergrond speelde mee dat het oorspronkelijke plan om een beeld van Petrus Regout op te richten in de achterban van Ensink al tot de nodige commotie had geleid.

Het plan van Wishaupt, Caris en Hardy om een standbeeld van Petrus Regout op te richten, legde een open zenuw in de Maastrichtse samenleving bloot. De initiatiefnemers stuitten niet alleen op terughoudendheid bij de leiding van De Sphinx, die vreesde dat het plan controverser uitlokte, ook in de Maastrichtse samenleving was sprake van toenemend onbegrip.

De commissie die het gedenkboek en de jubileumviering voorbereidde, bemoeide zich al snel met hoe het standbeeld 'in de markt' gezet moest worden. Het beeld van Petrus Regout 'zal zeker niet opspraakgevend mogen zijn. Het

47 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Toespraak Charles Regout 3-10-1959.

48 Regionaal Historisch Centrum voor Limburg (RHCL), inv.nr. 1.853.3, beelden, gedenkstenen, bronnen, zuilen enz. Boschstraat, doos 1950, verslag vergadering 7-9-1959.

49 *Idem*, notitie 'Nadere informatie betreffende de convocatie voor de vergadering van "Centraal Contact"' dd. 7 september 1959 van J. Ensink, ongedateerd.

Philips-statue moge in deze ten voorbeeld strekken'.⁵⁰ Of de commissie hier verwees naar het grote draagvlak in Eindhoven voor het beeld van de mede-oprichter van het Philips-concern, was niet duidelijk.

De commissie pleitte voor overleg met diverse partijen, mocht het beeld in de openbare ruimte geplaatst worden. Commissielid Charles Thewissen wilde snel contact opnemen met de katholieke arbeidersbeweging in Maastricht. 'Gezorgd dient in ieder geval te worden, dat de P.v.d.A. deze zaak niet uitbuit: een rel rond het standbeeld zou al spoedig uitlopen op een totale jubileum-rel'.⁵¹ Het was niet de eerste keer dat Thewissen zijn vrees voor socialistische 'relschopperij' uitte. Verwonderlijk is het wel, want PvdA-raadslid Fons Caris was juist een van de initiatiefnemers van het standbeeld.

Rijp maken

Dr. Sjarel, zoals menige stadgenoot historicus Charles Thewissen noemde, was een bekend persoon in het kleinsteedse Maastricht. Hij was leraar geschiedenis in Sittard en schreef regelmatig in het *Limburgs Dagblad* over de geschiedenis van 'zijn' Maastricht. Zijn historische liefde voor de stad had hem tijdens de Duitse bezetting zo blind gemaakt dat hij adviseur cultureel erfgoed en onderwijs van het nationaalsocialistische gemeentebestuur was geworden.⁵² Over dat verleden hield men in Maastricht in de jaren 1950 vooral de mond.

Thewissen stelde voor dat hij een lezing over de geschiedenis van De Sphinx zou houden voor de afdeling Maastricht van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG). Vervolgens zou dr. Emile Batta, voorzitter van de afdeling Maastricht van het LGOG, een voorstel tot oprichting van het standbeeld kunnen houden. Dan kwam het voorstel uit onverdachte, neutrale hoek. Op die manier kon volgens Thewissen de publieke opinie rijp gemaakt worden voor het standbeeld van Petrus Regout.

Dat het nog een hele tour zou worden om de publieke opinie 'Regout-vriendelijk' te maken, werd snel duidelijk toen de vertegenwoordigers van de Katholieke Arbeidersbeweging Limburg een bezoek brachten aan De Sphinx. Jan Maenen, voorzitter van de KAB Limburg, was van mening dat oprichting van een standbeeld van Petrus Regout 'vele oude wonden zou openscheuren en veel

50 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Notulen commissie 13-3-1957.

51 *Idem*, Brief Thewissen aan commissie 30-3-1957.

52 Pierre Ubachs en Ingrid Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht* (Zutphen/Maastricht 2005) 526, lemma Thewissen.

oud vuil zou worden opgehaald, hetgeen de moeizaam verworven goodwill van de huidige Sphinx zou kunnen teniet doen'.⁵³ Charles Thewissen vond inmiddels ook dat de commissie niet blind moest zijn 'voor de vrij sterke aversie, welke tegen het standbeeld naar voren is gekomen. Het KAB-advies luidde dat de tijd voor een openbaar standbeeld nog niet rijp is'. Misschien was plaatsing van het beeld op het fabrieksterrein een oplossing, maar dat vond Thewissen 'capitulatie over de gehele lijn'.⁵⁴

Gegeven de te verwachten commotie besloot Joseph Regout dat 'een standbeeld van een bepaalde persoon uit de tijd is'. De commissieleden vonden dat een standbeeld waarin de arbeid geëerd werd met in het voetstuk de inscriptie 'Hulde aan de nagedachtenis van Petrus Regout, Stichter van de keramische industrie' een goed alternatief kon zijn.⁵⁵ Vertegenwoordigers van de PvdA en de socialistische vakbeweging waren wel te porren voor dit voorstel, zo bleek uit een bespreking die de commissieleden met onder anderen Sjeng Tans en Fons Caris hadden.⁵⁶

Nadat begin 1958 duidelijk werd dat de Raad van Bestuur niet te porren was voor een standbeeld van de 'Stichter', gingen ook de initiatiefnemers om. Zij lieten de leiding van het bedrijf weten dat ze nu opteeden voor een beeld waarin de industriële arbeid in de diverse Maastrichtse bedrijfstakken zou worden verbeeld.⁵⁷

Draagvlak

Het was zaak, zo vond Wishaupt *cum suis*, om draagvlak te vinden bij de andere industriële bedrijven in de stad en vervolgens in de samenleving voldoende draagvlak te creëren voor oprichting van een monument voor industriële arbeid. Wishaupt merkte al spoedig dat er geen draagvlak was bij de andere fabrikanten. Volgens Joseph Regout maakte Mosa-directeur Louis Regout het de voormannen van de kernen 'moeilijk', toen ze hun standpunt kwamen toelichten voor de Fabrikantenkring.⁵⁸

53 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 2466, Verslag bezoek KAB, ongedateerd, vermoedelijk eind oktober 1957.

54 *Idem*, Notulen commissie 13-11-1957.

55 *Idem*, Notulen commissie 24-12-1957.

56 *Idem*, Verslag vergadering commissie 30-12-1957.

57 *Idem*, Brief comité aan directie Sphinx 3-6-1958. Deze brief is ook ondertekend door A. Notermans, voorzitter van de voorwerkerskern van het bedrijf.

58 *Idem*, Notulen commissie 24-9-1958.

Bij een 25-jarig jubileum, circa 1964; 4e van links Henri Wishaupt, hoofdovens Sphinx. Verder v.l.n.r. lid Raad van Bestuur Marc Regout, president-directeur Van Wassenhove, bedrijfsleider porselein- en aardewerkfabriek Van der Zeist, hoofd energievoorziening Franken, voorzitter Raad van Bestuur Joseph Regout, hoofdovens locatie Boschstraat Schwartz en bedrijfsleider sanitairfabriek Hein. Fotograaf onbekend/ SHCL, fotoarchief Sphinx nr.20.

Het was niet helemaal duidelijk of de opstelling van Louis Regout te maken had met het feit dat het comité nog altijd vasthield aan zijn idee om het monument op te dragen aan Petrus Regout, zoals Wishaupt en de zijnen in voorjaar 1958 schreven aan het stadsbestuur. Het was de eerste keer dat zij contact opnamen met het stadsbestuur. In overleg met wethouder Caspar Pieters (Openbare Werken) opperde het comité dat het middelpunt van de kruising van de Sint-Maartenslaan en de afrit van de Wilhelminabrug misschien wel een geschikte plek was voor het standbeeld.⁵⁹

In een brief aan het bestuur van de Fabrikantenkring Maastricht liet Wishaupt begin 1959 zijn teleurstelling blijken. Het comité had, zo schreef hij, besloten de oprichting van een monument voor de industriële arbeid op de lange baan te schuiven. 'Hierop zal worden teruggekomen als het tijdstip ervoor geschikt lijkt'.

59 RHCL, inv.nr. 1.853.3, Brief Caris, Wishaupt en Hardy aan college B & W, 23-5-1958.

Maar het was toch bijzonder teleurstellend dat noch de fabrikanten, noch de Maastrichtse middenstand wilde meewerken aan het ook door de KAB gesteunde plan om tijdens de week waarin de fabrieksvakantie viel in een expositie aandacht te besteden aan het feit dat Maastricht al 125 jaar fabrieksstad was.⁶⁰

Omdat Ensink, de KAB-voorzitter, blijkbaar van Wishaupt *cum suis* hoorde dat ze toch vasthielden aan het plan voor een monument van industriële arbeid, riep hij de vergadering van het Centraal Contact bijeen. Wishaupt zei dat het personeel van het bedrijf 35.000 gulden had gespaard, een bedrag dat gelijk stond aan circa 500 maal het gemiddelde weekloon van een *pottemenneke*. Dat bedrag wilde het comité overdragen aan een nog op te richten stadsbrede stichting die het plan voor een monument ter ere van 125 jaar industrie verder moest uitwerken. Wishaupt benadrukte nogmaals dat De Sphinx niet de initiatiefnemer was. Directeur-generaal Paul van Wassenhove van De Sphinx onderschreef dat, maar als er dan een standbeeld zou komen, 'dan ziet de directie gaarne een Regout standbeeld'.

De Sphinx-vertegenwoordigers zaten blijkbaar niet op één lijn, want personeelschef Soeters verklaarde dat er bij De Sphinx geen bezwaar bestond tegen een monument voor industriële arbeid. Hij was het eens met Michiels van Kessenich dat de tijd nog niet rijp was voor een standbeeld van Petrus Regout. De burgemeester vond dat zo'n beeld 'een vruchtbare bodem' moest hebben in de samenleving. Ook Louis Regout waarschuwde dat menigeen in Maastricht nog niet open stond voor een rehabilitatie van Petrus Regout. Zonder rehabilitatie geen beeld. En rehabilitatie kostte tijd.

Wethouder Caspar Pieters, die als vakbondsman vóór de oorlog van leer trok tegen de Regouts c.q. De Sphinx, had nu een andere pet op. Niet te ontkennen viel dat Petrus Regout de Maastrichtse industrie had gesticht, zo stelde hij. Maastricht moest Regout dankbaar zijn dat hij 'ons die industrie bezorgd heeft'. Op de vraag van Michiels of hij dus voor een Regout-monument was, antwoordde hij dat zulks nu ook weer niet hoefde.

Het moest de voormannen van de kernen inmiddels wel duidelijk zijn dat er nauwelijks draagvlak was, ook niet voor hun aangepast plan. Caris, de felste voorvechter van een Regout-standbeeld, beet van zich af: men moest vooral niet denken 'dat wij volledig uitgeschakeld worden'. Welk beeld er ook zou komen, het 'moet tevens een hulde zijn aan Petrus Regout'.⁶¹

60 *Idem*, Brief Wishaupt aan bestuur Fabrikantenkring Maastricht 16-1-1959.

61 Deze drie alinea's zijn gebaseerd op: *Idem*, Verslag vergadering Centraal Contact 7-9-1959.

Aan het einde van de werkdag. Arbeiders verlaten de fabriek van de Sphinx, c. 1950. © Werner Mantz/ Nederlands Fotomuseum.

Inzameling

Henri Wishaupt herinnerde op hoge leeftijd in 1987 in een brief aan de jubileumcommissie die het (nooit verschenen) gedenkboek ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum voorbereid had (zie p. 141-142) aan het feit dat alle werknemers met hun kwartjes het standbeeld van Petrus Regout mogelijk hadden gemaakt. Hij was daar nog altijd heel erg trots op.⁶²

Alle werknemers? Minimaal twee werknemers weigerden vrijwillig loon af te dragen voor de financiering van het standbeeld. In de L1-serie 'Verhaal achter de foto' uit 2009 vertelde Eugene Villevoye dat hij weigerde bij te dragen. 'Er waren opzichters van de afdeling (bedoeld is vermoedelijk de electrohal waar Villevoye werkte) die kregen opdracht om mensen te bewegen vrijwillig bij te dragen. Die durfden niet nee te zeggen. Ik was een van de weinigen die niet meedeed. Ik kende de geschiedenis'.⁶³

62 SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, Ingekomen en uitgaande stukken van de Jubileumcommissie Gedenkboek 150 jaar 1985-1987, brief Wishaupt 14-6-1987.

63 L1-serie 'Verhaal achter de foto', aflevering met Wiel Caris en Eugène Villevoye, 2009.

Volgens Henri Wishaupt weigerde ook één beambte omdat de man lid was van een kerkgenootschap dat zulks verbood. 'Het is ongelooflijk', zo schreef Wishaupt in zijn herinneringen, 'maar iedereen ging met ons voorstel accoord'. Het was volgens hem een bewijs dat alle werknemers 'achter hun ondernemingsraad en achter de fabrieksleiding stonden. En zij stonden dus ook achter onze Stichter'.⁶⁴

Dat de overgrote meerderheid van de werknemers van De Sphinx vrijwillig geld had afgedragen, duidde ogenschijnlijk op een grote verbondenheid met het bedrijf. Het was evident dat De Sphinx in sociaal opzicht in de jaren 1950 een ander bedrijf was dan voor de oorlog. Er kwamen allerlei sociale regelingen voor het personeel zoals een bedrijfsspaarregeling en bedrijfsvakanties voor jonge werknemers. Toen eind 1957 de Raad van Bestuur van De Sphinx filosofeerde over mogelijke sociale gevolgen van een fusie met de Céramique, waarschuwde Van Wassenhove zijn medebestuurders niet dezelfde fout te maken als in de jaren 1930: 'Niemand zal ontslagen moeten worden wegens gebrek aan werk, want anders vervallen we in dezelfde fout als in de dertiger jaren gemaakt is, toen ook de beste krachten uit eigener beweging weggingen om zich bij andere, meer "safe" bedrijven tijdig in veiligheid te stellen'.⁶⁵

Gegeven het grote verloop in de jaren 1950 legde het bedrijf dan ook naar buiten toe sterk de nadruk op de goede sociale regelingen. Maar het effect was beperkt, zo constateerde het GTP in 1965. De verbondenheid van de Maastrichtse arbeiders met Sphinx-Céramique was nog altijd gering.⁶⁶

Onzeker

Het was begin jaren 1960 volstrekt onduidelijk of het comité erin zou slagen het standbeeld van de 'Stichter' te verwezenlijken. Het comité vroeg in mei 1960 een gesprek met de gemeente aan om te bezien waar het beeld van Petrus Regout het best geplaatst kon worden. De gemeente hield hen aan het lijntje: over een jaar zou duidelijk zijn of het standbeeld van Minckelers al dan niet kan worden verplaatst.⁶⁷

In zijn herinneringen vertelde Wishaupt wat er gebeurd is. Met zijn kompanen Caris en Hardy wisten ze Joseph Regout over te halen het standbeeld van Petrus Regout in elk geval buiten de fabriekspoort te plaatsen. 'Wij zochten naar een mooie plaats in de stad en wilden dit op het Emmaplein in het midden van het

64 SHCL, bibliotheek VAE 562, H.L. Wishaupt, p. 68.

65 SHCL, archief Sphinx, EAN 1012, inv.nr. 258, RvB 20-12-1957.

66 Cillekens, 'Last van het verleden', 110.

67 RHCL, inv.nr. 1.853.3, brief college aan Caris 22-7-1960, in de kantlijn staat de geciteerde opmerking, vermoedelijk van gemeentesecretaris Minis.

bloemenrondeel plaatsen. Maar er was toen al een comité dat geld had opgehaald om daar Sint-Lambertus in brons te plaatsen. Toen wilden wij Minckelers van zijn plaats halen aan het begin van de Boschstraat, en die elders zetten. Maar dit stootte op verzet bij het College van Maastricht. En die stelden voor om het beeld van de Stichter voor ons nieuwe hoofdkantoor op de Boschstraat te plaatsen'.⁶⁸

Met de gemeente en Sphinx-Céramique bereikte het comité overeenstemming over de kostenverdeling: aanleg groenstrook rond beeld voor kosten van de gemeente, sokkel voor kosten van het bedrijf. Nadat ook de gemeentelijke commissie Artistieke Verfraaiing haar fiat had gegeven, ging beeldhouwer Wim van Hoorn, zelf oud-werknemer van De Sphinx, in zijn atelier in Amsterdam aan de slag met een ontwerp van het beeld.

Het eerste ontwerp van de beeldhouwer viel niet in goede aarde. 'Alle drie vonden wij het gezicht niet goed. Dat was te onvriendelijk'. Wishaupt adviseerde het beeld stevig te verankeren. 'Ik dacht aan latere eventuele vandalen, die een touw om zijn hals konden gooien en zodoende het beeld konden omtrekken'.⁶⁹

Onthulling

Op zaterdag 27 november 1965, terwijl de regen neerkletterde op de genodigden die zich hadden verzameld voor het hoofdkantoor van Sphinx-Céramique aan de Boschstraat, onthulde prins Bernhard het beeld van de Stichter. Caris benadrukte in zijn toespraak nog maar eens dat het beeld een geschenk van de arbeiders en beampten was. 'Wij hebben ervoor gespaard, wij hebben ervoor gepleit en wij hebben zelfs enige moeite gehad het bestuur over te halen dit monument als jubileumgeschenk te accepteren'.⁷⁰

Omdat de RvB van het bedrijf vond dat het beeld toebehoorde 'aan de gehele Maastrichtse gemeenschap', besloot ze in samenspraak met de OR het monument als geschenk aan de gemeenteraad aan te bieden. Die aanvaardde het geschenk.

Het NTS-journaal deed verslag van de onthulling van het standbeeld. In 100 bioscopen was het Polygoon-journaal te zien met aandacht voor de onthulling. Vrijwel alle Nederlandse dagbladen berichtten in woord en/of beeld van de onthulling.⁷¹

68 SHCL, bibliotheek VAE 562, H.L. Wishaupt, p. 68.

69 *Idem*, p. 69.

70 SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 1076, rede Caris.

71 *Idem*, Lijst publiciteitsmedia die aandacht schonken aan de onthulling van het standbeeld van Petrus Regout.

Onthulling standbeeld Petrus Regout, november 1965. Op de foto v.l.n.r. Joseph Regout, Prins Bernhard en Jacques Hellegers, hoofd personeelszaken. © Jacques Voets/ SHCL, fotoarchief Sphinx, nr. 728.

Sphinx-Céramique Gazet, jg. 17, no. 11, december 1965.

Werkende jongeren bekladden begin jaren 1970 het standbeeld van Petrus Regout. Uit: Caspar Cillekens en Vikkie Bartholomeus, *Van Ravelijn tot rivulusie. Maastricht in de jaren vijftig en zestig (Maastricht 2005)* p. 48.

Provo

De kranten waren er een jaar na de onthulling van het beeld van Petrus Regout als de kippen bij toen Amsterdamse en Maastrichtse provo's, die in Kasteel Borgharen een 'konsilie' hadden gehouden, ter afsluiting van hun bijeenkomst een korte happening hielden bij het standbeeld van Petrus Regout. Van de provo's kreeg de grondlegger van De Sphinx een papieren puntmuts en een stofbril op zijn hoofd en waspoeder op zijn voeten. 'De gewaarschuwde commissaris van politie mr. Arends plus een flink aantal buurtbewoners en fabrieksarbeiders van De Sphinx keken toe. Een hagelbui maakte vrij snel een einde aan het schouwspel', zo deed de correspondent van *Het Vrije Volk* verslag.

De ludieke actie paste in geestelijk klimaat van de jaren 1960, waarin jongeren het gezag van ouders, autoriteiten en instituten ter discussie stelden. De 'aankleding' van het beeld van Petrus Regout vormde de opmaat tot de kladdacties in de jaren 1970. Het beeld werd regelmatig met verf besmeurd.⁷²

Het waren jongeren actief in de KWJ, die spontaan besloten het beeld te bekladden. De KWJ (Katholiek Werkende Jongeren) was officieel nog de jongerenafdeling van het NKV, maar opereerde onafhankelijk van de vakcentrale. De KWJ omschreef zich in de jaren 1970 als beweging voor werkende en werkloze jongeren.

72 Zie *Limburgs Dagblad* 7-3-1977 en 31-3-1980.

Zaagactie

Kris en Wim⁷³ waren actief in de KWJ. Voor Wim (1955) stond het standbeeld van Petrus Regout symbool voor onderdrukking en onrechtvaardigheid. Zelf niet betrokken bij de kladdacties, deed hij wel samen met anderen een poging het beeld om te zagen. 'Wij hebben eens bijna een half been afgezaagd van het beeld totdat de politie 's nachts om een uur of drie langs kwam. We waren ook van plan het beeld in het Bassin te gooien. Het was toch veel meer werk dan we hadden vermoed'.

Kris (1950) hoorde zowel van moeders- als vaderskant verhalen over de Sphinx en de Regouts. 'Van mijn moederskant was het zware armoede. Vijf kinderen, een huisje op de Maagdendries en een man die aan de ovens stond. Was geen vakman. Die hadden niks'. De grootvader van vaderskant, zo kreeg Kris te horen, werd ontslagen vanwege zijn socialistische activiteiten. De pa van Kris was mordicus tegen het beeld van Petrus Regout. 'Toen zelfs de NVV ging meedoen aan het beeld, hebben ze met een paar vrienden mondeling laten weten: wij zeiken het beeld het Bassin in. Dat hebben ze uiteindelijk niet gedaan.' De acties tegen het standbeeld ontstonden spontaan. 'En zoals je weet zat bij spontaniteit soms een vorm van alcohol'.

Stopzetten

In hoeverre bij de kladdacties nog verontwaardiging over de stopzetting van de afdeling huishoudelijk aardewerk een rol speelde, was niet helemaal duidelijk. De stopzetting van de productie van huishoudelijk aardewerk in 1969 sloeg in als een bom in Maastricht. Met de productie van kopjes en schotels was De Sphinx in de negentiende eeuw groot geworden.

Met de productie van huishoudelijk aardewerk ging het vanaf medio jaren 1950 bergafwaarts. Pogingen de divisie huishoudelijk aardewerk te mechaniseren mislukten. Het kostte het bedrijf miljoenen gulden.

De Raad van Bestuur velde begin 1969 het verdict: de afdeling, die veelal oudere en volgens het bedrijf niet meer zo productieve werknemers telde, ging dicht. Voor zo'n 200 werknemers kwam een afvloeiingsregeling, anderen kregen werk in de sanitairafdeling, maar enige tientallen *pottemennkes* kwamen op straat

73 De achternamen van de geïnterviewden zijn bekend bij de auteur. Kris is een pseudoniem. Interview 15-6-2020. Tekst persbericht, archief Wim.

President-directeur Bert Kaptein. © Guy van Grinsven/ SHCL, fotoarchief Sphinx, nr. 748.

te staan. Het zette andermaal veel kwaad bloed en kwam de reputatie van het bedrijf in Maastricht wederom niet ten goede.⁷⁴

Overname

De jongeren die vanaf begin jaren 1970 ageerden tegen het bedrijf, hadden er vermoedelijk geen weet van hoe dicht het bedrijf in die jaren langs de afgrond scheerde. Directeur Wim van Kempen rekende zijn medebestuurders voor dat er naar schatting 53 miljoen gulden verlies was geleden.

Omdat het vermogen van het familiebedrijf zodanig uitgehold was dat er geen geld meer was voor een dringend noodzakelijke modernisering, kwam de Engelse multinational Reed, een bedrijf met 80.000 werknemers in de sectoren papier (onder meer ook uitgever van dagblad *Daily Mail*) en bouwnijverheid, als geroepen. Vanwege de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Gemeenschap in 1973 was het Maastrichtse bedrijf een aantrekkelijke overnamepartner. De aandeelhouders, onder wie nog altijd een substantieel aantal nakomelingen van oprichter Petrus Regout, verkochten het bedrijf voor 150 miljoen gulden aan de Britse multinational.

⁷⁴ Gebaseerd op SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nrs. 197 en 200, respectievelijk RvB 28-1-1964, 3-3-1965 en 7-1-1969. Zie ook Cillekens, 'Last van het verleden', 134.

De door Reed nagestreefde kostenreductie bij het Maastrichtse keramiekbedrijf lukte niet. Toen in de economische crisis van begin jaren 1980 de bouwmarkt instortte, moest Koninklijke Sphinx, zoals het bedrijf nu weer heette, honderden werknemers ontslaan. In 1981 boekte het bedrijf nog een mager positief resultaat van 2 miljoen gulden maar in 1982 en 1983 liepen de verliezen fors op tot respectievelijk 5 en 10 miljoen gulden. Crisismanager Bert Kaptein wist het bedrijf door hard ingrijpen weer winstgevend te maken. In 1984/1985 bedroeg de winst alweer 6 miljoen gulden. Dat lukte door het personeelsbestand fors te saneren. Voor de zoveelste keer in de historie van het bedrijf kwamen honderden arbeiders op straat te staan.⁷⁵

Geen gedenkboek

In 1984 bestond De Sphinx anderhalve eeuw. Maar of het bedrijf het jubileum ook wilde vieren, was twijfelachtig. 'Gezien de resultatenontwikkeling is het voorsnog niet zeker dat de toegezegde f 1 mln ter beschikking kan worden gesteld. Voorlopig hierover nog geen informatie aan de jubileumcommissie', zo besloot de directievergadering eind mei 1982. De prioriteit lag bij het informeren van de vakbonden in verband met de aanstaande ontslagen.⁷⁶

Eind 1984 had het bedrijf weer zoveel vet op de botten dat Kaptein ruimte zag om hoofdsponsor van MVV te worden. Acht ton stopte het bedrijf de komende drie jaar in MVV. 'Sponsoring van MVV past precies in het plaatje van ons bedrijf. Wij zien MVV als een club en Sphinx als een bedrijf van de toekomst. Dat gaat uitstekend samen', zo lichtte Kaptein zijn plan toe.⁷⁷

Het was een slimme zet van Kaptein. Met MVV kon vrijwel iedere geboren en getogen Maastrichtenaar zich moeiteloos identificeren. Met De Sphinx was dat problematischer. Nu het bedrijf MVV sponsorde, zou dat ongetwijfeld goodwill opleveren.

Nu het weer beter ging met het bedrijf, wilde Kaptein alsnog een herdenking van het 150-jarig jubileum organiseren. Hij vroeg mr. Jacques Hellegers, de voormalige secretaris van de Raad van Bestuur die met vroegpensioen was, om de coördinatie van een gedenkboek op zich te nemen.⁷⁸

⁷⁵ Wim Wennekes, *De aartsvaders. Grondleggers van het Nederlandse bedrijfsleven* (Amsterdam 1993) 76.

⁷⁶ SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 256, Agenda's, notulen en bijlagen 1978-1980, directievergadering 26-5-1982.

⁷⁷ *Limburgs Dagblad* 20-12-1984.

⁷⁸ SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 1077, Ingekomen en uitgaande stukken van de Jubileumcommissie Gedenkboek 150 jaar, brief Hellegers aan staffunctionarissen, 5-3-1985.

Het boek moest vooral een promotioneel karakter hebben. Er moest ook plaats zijn voor een beknopte historie van de afgelopen 25 jaar inclusief alle negatieve aspecten zoals sluitingen en afslankingen. 'Geen feiten verzwijgen'.⁷⁹

De auteur voor het historisch deel van het gedenkboek bood zichzelf aan: directeur Hans Jansen van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg. Het merendeel van de bijdragen voor het gedenkboek was eind 1985 klaar.

Wervend

Kaptein benadrukte voorjaar 1986 nog maar eens dat het boek vooral een wervend karakter moest hebben en dat het qua uitvoering vooral niet minder moest zijn dan dat van de Mosa. De concurrent van De Sphinx had net zijn 100-jarig jubileum gevierd. De jubileumviering van De Sphinx was voorzien voor mei 1987. Hellegers bereidde ook een expositie van Sphinx-producten voor.⁸⁰

Na het lezen van een aantal conceptteksten sloop bij Kaptein twijfel in. Hellegers kreeg het verzoek de productie voor het gedenkboek stil te leggen. In september 1986 besloot Kaptein dat er geen gedenkboek zou komen. 'Bij lezing van de ingediende bijdragen realiseerden wij ons eerst terdege dat ondanks de wederopbloei de afgelopen 25 jaar niet de meest florissante zijn geweest. Het is niet zo dat wij deze jaren zouden willen verstoppen, maar bij een feestelijke gelegenheid als deze willen wij toch liever niet met een somber beeld naar buiten komen'.⁸¹ Hellegers was zwaar teleurgesteld: Kaptein had de stekker er toch veel eerder uit kunnen halen.⁸²

Het jubileumfeest van De Sphinx ging wel door. Dat vond in juni 1987 plaats in de Maastrichtse Eurohal. Désiree de Pauw had speciaal voor die gelegenheid een *Royal Sphinx Mars* gecomponeerd. Freddy Breck en Ron Brandsteder zorgden voor de lichte muziek. In de Eurohal was ook een expositie te zien van huishoudelijk aardewerk van De Sphinx. De gemeente Maastricht nam de omvangrijke Sphinx-collectie van het bedrijf over.⁸³

Bert Kaptein nodigde alle gasten in de Eurohal – personeel, oudgedienden en bestuurlijke autoriteiten – uit om in 2009 het 175-jarig jubileum te komen vieren.⁸⁴ Het zou er niet van komen. In dat jaar trok de Finse multinational Sanitec, de

79 *Idem*, Bespreking 5-3-1985.

80 *Idem*, 24-3-1986.

81 *Idem*, Brief Kaptein aan P. Ackermans 16-9-1986.

82 *Idem*, Bespreking 27-10-1986.

83 *Limburgs Dagblad* 12-6-1987.

84 SHCL, archief Sphinx, EAN 1014, inv.nr. 1077, *Sphinx peers*, jrg. 39, nr. 3, november 1987.

nieuwe eigenaar van Koninklijke Sphinx, definitief de stekker uit de fabriek in de Beatrixhaven, die twee jaar daarvoor door koningin Beatrix was geopend.

Conclusie

Met hun geldinzamelingsactie voor een standbeeld van Petrus Regout zetten de voormannen van de kernen de bestuurders van De Sphinx het pistool op de borst. De aarzeling van de Regouts in de Raad van Bestuur maakte plaats voor het inzicht dat er een viering van het 125-jarig bedrijfsjubileum moest komen. De Raad van Bestuur greep de viering aan om het sociale gezicht van het inmiddels met de Société Céramique gefuseerde bedrijf extra cachet te geven. Het sociale gezicht werd op tweeërlei wijze historisch 'onderbouwd', door het proefschrift van Frans Maenen over grondlegger Petrus Regout en het gedenkboek. Het beeld dat beklifde in de meeste media, was dat van een modern bedrijf dat behalve een kwaliteitsproduct ook veel aandacht had voor het wel en wee van de werknemers.

Jubileren is herdenken. Herdenken betekent ook altijd omkijken naar het verleden. De Sphinx had moeite het verleden onder ogen te zien. Bij de leiding was er koudwatervrees, zowel in 1959 als in 1986. In 1959 was er de angst dat herdenken met een standbeeld 'gedoe' werd. Gedoe over het verleden, gedoe waarbij Petrus Regout en zijn zonen het weer moesten ontgelden. De Stichter behoefde geen eerherstel, zo vond de Raad van Bestuur.⁸⁵ In 1986 was het recente verleden met zijn als pijnlijk ervaren ontslaggolven een reden om toch maar geen gedenkboek uit te geven.

De Sphinx en de Regouts waren in zekere zin gevangen van het verleden. Dat gold ook voor een deel van de Maastrichtse samenleving. Die had na de oorlog onvoldoende oog voor de sociale evolutie die het bedrijf in de jaren 1950 doormaakte. Verbetering van het sociaal beleid was ook een noodzaak voor het bedrijf gezien het tekort aan personeel. De Sphinx moest weer een aantrekkelijke werkgever worden.

De belichaming van deze trend was Joseph Regout. Hij was van een ander kaliber dan zijn voorganger Adolphe Regout. Adolphe werd in de annalen van De Sphinx geprezen omdat hij het bedrijf door de crisisjaren had gesleept. Inderdaad, maar dan wel ten koste van duizenden arbeiders. Toen eind jaren 1960 de sanering van de zieldogende afdeling huishoudelijk aardewerk onvermijdelijk was, luidde het standpunt van de leiding van Sphinx-Céramique: dat gaan we sociaal oplossen,

85 *Idem*, EAN 1012, inv.nr. 258, RvB 20-5-1958.

In 1986 ging De Sphinx naar de beurs. In het midden Boudewijn baron van Ittersum, voorzitter van de Amsterdamse effectenbeurs. Tweede van links Bert Kaptein, directeur van De Sphinx. © CPPS/ SHCL, fotocollectie Sphinx nr. 726.

niet op de manier van de jaren 1930. Het bedrijf had zijn goede krachten hard nodig.

De gang van zaken rond de totstandkoming van het standbeeld illustreerde heel treffend hoezeer De Sphinx maar ook Maastricht gegijzeld werden door het verleden. Het bedrijf wilde geen standbeeld, de verschillende maatschappelijke groeperingen in Maastricht vonden het nog te vroeg voor een eerbetoon aan de 'Stichter'. De tijd was er nog niet rijp voor. Maar de arbeidersvoormannen zetten door, het bedrijf en het gemeentebestuur moesten mee. De paradox van het verhaal: na de onthulling in 1965 was er meer 'gedoe' over het bedrijf dan ooit tevoren.

Hoe gevoelig de naam Regout ook begin jaren 1990 nog lag in Maastricht, bleek toen het CDA in 1993 in de gemeenteraad voorstelde de doorgaande avenue in de nieuwbouwwijk Céramique in stadsdeel Wijk te vernoemen naar Petrus Regout. De PvdA verklaarde zich tegen: te voorbarig, de tijd was er nog steeds niet rijp voor. Pakweg anderhalf decennium later was ook de PvdA om. Petrus Regout geldt in die kringen inmiddels als schoolvoorbeeld voor innoverend ondernemerschap in de maakstad Maastricht.

Standbeeld Petrus Regout aan de Boschstraat te Maastricht (2009). ©Mark Ahsmann/ Wikimedia.

Het plein achter het Eiffelgebouw, waar nu nog een parkeerplaats is, heet sinds een aantal jaren Petrus Regoutplein. De pottkeunig heeft dan wel geen avenue naar zich vernoemd gekregen, maar het naar hem genoemde plein ligt wel naast de plek waar hij vanaf 1836 de razendsnelle ontwikkeling van zijn bedrijf dirigeerde.